

BAŞKENT KONYA'DA TÜRKİYE SELÇUKLULARI DÖNEMİNDE ESNAF ÖRGÜTLENMESİ

Craft Organisation in Capital Konya During the Period of the Seljuks of Turkey

*Yusuf KÜÇÜKDAĞ**

Öz

Konya'yı 1071 Malazgirt Zaferi'nden kısa süre sonra başkent yapan Türkiye Selçukluları, burada eski Türk-İslam gelenekleri çerçevesinde esnaf örgütlenmesine gitmiş; daha sonra günün şartlarına göre esnaf teşkilatında değişiklik yapmıştır.

Başlangıçta esnaflar, Karahanlı Devleti'nde olduğu gibi ilk zamanlarda kurulan İğdişliğe bağlanmış; sonra Abbasi Halifesi Nasır Lidinillah'ın etkisiyle bunun yerini Fütüvvet Teşkilatı almıştır. Daha sonra bu örgüt evrilerek bir Türk kurumu olan Ahiliğe dönüşmüştür. Konya'da Selçuklulardan kalma İğdişlik ve Ahilikle ilgili mimari eserler, Osmanlı dönemine kadar varlığını sürdürmüştür; bu kurumların hatıralarını yaşatmışlardır.

Bu makalede, kuruluş tarihleri göz önüne alınarak önce İğdişlik, arkasından Fütüvvet daha sonra da Ahilik teşkilatları ayrı başlıklar altında incelenecek; bunlarla ilgili mimari eserler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İğdişlik, Fütüvvet, Ahilik, Konya.

Abstract

The Seljuks of Turkey, who made Konya the capital city shortly after the Manzikert Victory of 1071, went there to organise craftsmen in the frame of old Turkish-Islamic traditions; then changed the organisation of craft according to the conditions of the day.

In the beginning, craftsmen were tied to the first-established İğdişlik as it was in the Karahan State; then took its place in the Futuvva Organization with Abbasi Khalifa Nasser Lidinillah's influence. Later, this organization evolved into a Turkish institution,

* Prof. Dr., Karatay Üniversitesi Öğretim Üyesi

Ahi community. Architectural works related to İğdiş and Ahi community which were from the Seljuks in Konya continued to exist until the Ottoman period; they have kept their memories alive.

In this article, taking into consideration the dates of establishment, firstly, İğdişlik, Futuvva and then Ahi community organizations will be examined under separate titles; architectural works related to these will be emphasized.

Keywords: İğdiş Community, Futuvva, Ahi Community, Konya.

Giriş

Şehirlerin başta gelen kurumlarından birisi, o şehirde oturanların temel ihtiyaçlarını sağlayan, özellikle yiyecek ve giyecek problemlerini halleden esnaf teşkilatıdır.

Türkiye Selçuklu Devleti, Konya'yı başkent yaptıktan sonra burada eski Türk-İslam devlet geleneklerine uygun şekilde yapılanmaya gitmiş; zaman içinde günün şartlarına göre değişiklikler yapmıştır. Bunlardan birinin esnaf örgütlenmesi olduğu söylenebilir.

Türkiye Selçuklu Devleti kurulunca ortaya çıkan Konya'daki esnaf yapılanması, başlangıçta Karahanlılardaki gibi İğdişlik Teşkilatı şeklinde idi. Arkasından Abbasilerin etkisiyle bunun yerini Fütüvvet Teşkilatı almış; sonra bu örgüt evrilerek Ahiliğe dönüşmüştür. Bu makalede, kronolojik sıraya uyularak önce İğdişlik, sonra Fütüvvet, bundan sonra da Ahilik üzerinde durulacak; bugünkü esnaf örgütlenmesinin temellerinin nasıl atıldığına vurgu yapılacaktır.

I. İĞDİŞLİK

Anadolu'da XI. yüzyılın son çeyreğinde kurulan Türkiye Selçuklu Devleti'nde esnaf teşkilatından söz açıldığında insanların aklına ilk olarak Ahilik gelir. Oysa aşağıda inceleneceği üzere, Ahiliğin temeli konumundaki Fütüvvet, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan yaklaşık 100 sene sonra, XII. yüzyılın son çeyreğinde Konya'da gündeme gelmiştir. Bundan önce, XII. yüzyılda başkent Konya'da Türk teşkilat tarihinde önemli denebilecek bir esnaf zümresi mevcuttu. Bunların kalabalık bir bölümü, saray ve şehir halkının ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü idi. Böyle olunca Konya esnafının daha ilk dönemde bile örgütsüz faaliyet gösterdiği düşünülemez. Kaynaklarda bahsedilen İğdişlik, Fütüvvet öncesi Konya'nın esnaf örgütü durumunda idi. Bunun için öncelikle İğdişlik üzerinde durulacaktır.

Başkent Konya’da Türkiye Selçukluları Döneminde Esnaf Örgütlenmesi

İğdiş sözcüğü, eski Türkçede “beslemek, yetiştirmek, terbiye etmek” anlamlarına gelmektedir¹. Karahanlılar döneminde (840-1212) “*ığdiş*”, şehir halkının ve ordunun yiyecek ve mal ihtiyacını sağlayan görevlilere verilen isimdi. İğdişler, ordunun binek atı ve yük hayvanlarını yetiştirirler; süt, yün, yağ, yoğurt, peynir gibi temel gıdalar ile yaygı ve keçe gibi ev eşyalarını üretir veya ticaretini yaparlardı. XII. yüzyılın sonlarından itibaren XIII. yüzyılın ortalarına kadar Türkiye Selçuklularında da görülen İğdişler, yukarıda söylenenlerin dışında vergi yazmak, vergi toplamak gibi mali işlerle de uğraşırlardı. Türkiye Selçuklularında şehir toplumunun ekonomik faaliyetlerinde dayandığı dört temel unsurdan biri idi. Selçuklu sultanlarının tahta çıkma törenlerine sivil ve asker üst düzey devlet erkânının yanında, XIII. yüzyıl başlarında Ahilerle birlikte İğdişler de katılıyordu. Nitekim I. Alaeddin Keykubad’ın (1220-1237) Konya’da tahta çıkarılmasında, Ahiler gibi İğdişler de etkili olmuşlardır².

İğdişler, kentlerde asayiş koruyacak şekilde milis güç de oluştururlar, düşman saldırısı söz konusu olduğunda kent savunmasında askerlere yardım ederlerdi. Bu durumda askerî bir müfreze veya kentte düzeni sağlayan polis gücü görevi yapmış olurlardı. Şehirlerdeki esnafın temsilcisi sıfatıyla divan üyeliğinde bulunan İğdişbaşı, kentin yönetiminde en aktif görevli durumundaydı. Kendisi halkın ileri gelenleri arasından seçilmiş bir devlet memuru idi. Tüccarlara ve diğer şehirlilere vergi koyup toplama yetkisine sahipti. Bunun için İğdişler, görevlerinde daha çok bir devlet memuru gibi davranırlardı. Sayıları XIII. yüzyılın sonlarına doğru azalmış; onların yaptıkları görevleri Ahiler üstlenmişlerdir³.

Eski Türk-İslam devletlerinde ve Türkiye Selçuklularında şehir halkını meydana getiren gruplar arasında İğdiş olarak adı geçen örgütün başında bulunan kişiye “*Emir-i İğdişan*”, “*ığdişbaşı*”, “*emirü’l-egâdişe*” denirdi.

Emir-i İğdişan, Türkiye Selçuklularında Ahiler tam olarak örgütlenmeden önce şehirlerdeki ticaret ve zanaat hayatını

¹ İğdiş, Osmanlı Türkçesinde, hadım edilmiş, zayıflatılmış hayvan, yük beygiri. (Redhouse, *Turkish-English Dictionary*, İstanbul 1998, s.516); halk dilinde burulmuş hayvan, erkek at, hastalıklı, cılız, çok zayıf, büyük anlamlarına gelmektedir. Bk. Komisyon, *Derleme Sözlüğü*, VII, Ankara 1974, s.2509.

² Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1998, s.245,247, 297, 301.

³ Tuncer Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara 1985, s.99-105,123; Rıza Kurtuluş, “İğdiş”, *Ahilik Ansiklopedisi*, II, Ankara 2016, s.24-25.

Yusuf Küçükdağ

düzenlemekle görevliydi. Bunun için şehir merkezlerinin hemen hepsinde İğdişler ile bunların reisi olan Emir-i İğdişan bulunurdu. Emir-i İğdişan, aynı zamanda şehir halkının devlet nezdinde en yüksek temsilcisiydi. Görevlerinin öneminden dolayı yetkileri büyüktü. Hükümdar ailesiyle yakın ilişkileri vardı. Bunun için şehzade ve sultanları kendi konağında misafir edip ağırlardı.

Görevleri arasında vergi toplama da bulunan Emir-i İğdişan, olağanüstü durumlarda şehir halkına önderlik yapardı. Düşman saldırısı karşısında ikamet ettiği şehirde savunma önlemleri alırdı. Devlete karşı isyan çıktığında kamu düzenini sağlamak için şehir halkını ayaklananlara karşı örgütlerdi. Konya şehir merkezinde adlarına türbe yaptırılan saygın emir-i İğdişanların bulunduğu bilinmektedir. İğdişliğin XIII. yüzyıl sonlarına doğru önemini kaybedip yerini Ahiliğin almasından sonra Emir-i İğdişanlık görevi de ortadan kalkmıştır⁴.

Kısaca İğdişler, XII. yüzyılda Konya şehir merkezinde ikamet edenlerle Sultanın oturduğu saray başta olmak üzere ordunun gıda ve mal ihtiyacını sağlayan görevlilerdi. Bunlar gerektiğinde ticaret yapar, dışarıdan ihtiyaç olan mal ve eşyayı getirip satarlardı. Toplumun saygın kişileri arasında olduğu için Emir-i İğdişan Türbesi, Konya şehir merkezinde, en geç XIII. yüzyılın ilk yarısında İğdişlerin başı konumundaki ünlü bir kişi için yaptırılmıştır. Türbe, bitişiğindeki mescitle birlikte Fatih döneminde (1444-1446, 1451-1481) mevcuttu. Yapı, Kanuni devrinde (1520-1566) bile ayakta idi. XVI. yüzyıl ortalarından sonra belgelerde adı geçmemektedir. Bunun için yeri tespit edilememiştir⁵.

II. FÜTÜVVET

Yüksek erdemlere sahip, yiğitlikte ileri giden ehl-i Fütüvvete "Fityan" deniyordu. XIII. yüzyıl kaynaklarında bunların geçmişleri, İslamiyet'in ilk dönemlerine kadar götürülmektedir⁶. Claude Cahen, Fityan'ın Abbasiler devrinde Fütüvvet Teşkilatına bağlandığını, bir esnaf örgütü sıfatıyla ortaya çıkmasının ise, Anadolu ve İran sahasında XIV. yüzyıldan sonra olduğunu yazmaktadır⁷. Oysa daha

⁴ Yusuf Küçükdağ, "Emir-i İğdişan", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.388.

⁵ Yusuf Küçükdağ, "Emir-i İğdişan Türbesi", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.388.

⁶ Mevlânâ Celâleddin, *Mecâlis-i Sab'a (Yedi Meclis)*, (terc. Abdülbâki Gölpinarlı), Konya 1965, s.89.

⁷ Claude Cahen, *İslâmiyet*, (terc. Esat Mermi Erendor), Ankara 1990, s.147.

Başkent Konya'da Türkiye Selçukluları Döneminde Esnaf Örgütlenmesi

XIII. yüzyıl ortalarında, Anadolu Selçuklularında bulunan esnaf teşkilatının müntesipleri olarak algılandığı, devrin eserlerinden anlaşılmaktadır⁸.

Anadolu'da adları XII. yüzyıl sonlarında çok sık geçen Fityan, bir başkana bağlı olarak hareket ediyordu⁹. Daha sonra bunların Ahi başkanlarının emrine girdikleri görülmektedir¹⁰. Öyle ise başlangıçta ayrı ekol görünümündeki ehl-i Fütüvvet, daha sonra Ahilerle birlik olmuşlardır. Bundan sonra Fityan, Ahilerin yanında devlet protokolünde yer almaya¹¹, buldukları kentlere düşman saldırısı söz konusu olursa savunmada Ahilerle birlikte hareket etmeye başlamışlardır¹². Bu kısa açıklamadan sonra Fütüvvetin ortaya çıkması ve Anadolu'da yayılması üzerinde durulacaktır.

Fütüvvet, İslam âleminde ikinci bir tasavvuf yolu olarak ortaya çıkmış; X. yüzyıldan itibaren bu konuda eserler kaleme alınmaya başlanmıştır. Ebû Abdurrahman es-Sülemî (ö.1021) bunların öncüleri olup, onun *Kitâbü'l-Fütüvve* adlı eseri, Süleyman Ateş tarafından Türkçeye "*Tasavvufta Fütüvvet*" adı ile tercüme edilmiştir¹³. Sülemî, bu eserinde Fütüvvete dair diğer tarikatlardan farklı görüşler ortaya koymuş; Fütüvvet ehlinin dünyayı ihmal etmemesi, dünya nimetlerinden meşru ölçüler dâhilinde yararlanması gerektiğine örneklerle vurgu yapmıştır¹⁴. Onun başka eserleriyle şekillendirmeye çalıştığı Fütüvvet, dindarlığı bununla birlikte hayatla iç içe olmayı, yani çalışmayı esas almayı hedefleyen bir tasavvuf akımı olarak XII. yüzyılın son çeyreğinde Anadolu'da yayılmaya başlamıştır.

Fütüvvetten ilk defa bahseden Cafer es-Sâdık bu kavramı, "*ele geçen bir şeyi tercihen başkalarının istifadesine sunmak, ele geçmeyen bir şey için de şükretmektir*" diye tanımlamıştır. İslamiyet'in farklı yorumu kabul edebilecek bu anlayış, Ahilik adıyla en geç XIII. yüzyılın başlarında, Konya'da oturan dönemin Selçuklu Sultanı ile devlet adamlarından destek görmüş ve resmî bir esnaf kurumu olarak örgütlenmesi sağlanmıştır.

⁸ Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, (terc. Abdûlbâki Gölpınarlı), Ankara 1976, s.372.

⁹ İbn Bîbî, *el-Evâmîrü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, (yay. Adnan Erzi), Ankara 1956, s.32.

¹⁰ İbn Bîbî, *aynı eser*, s.585.

¹¹ İbn Bîbî, *aynı eser*, s.230.

¹² İbn Bîbî, *aynı eser*, s.528, 704.

¹³ es-Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, (terc. Süleyman Ateş), Ankara 1977.

¹⁴ es-Sülemî, *aynı eser*, s.33.

Abbasi Halifesi Nasır Lidinillah (1180-1225), tasavvufi çevrelerde ortaya çıkan Fütüvvet kurumunu, XII. yüzyılın son çeyreğinde kendine bağlamak suretiyle devletin resmî bir kurumu yaptı. Bunun için Bağdat'ta Fütüvvet erkânı üzere Fütüvvet ehli reisinin elinden elbise giymiş ve merasimle teşkilata dâhil olmuştur. Halife'nin amacı, o zamana kadar gayri resmî faaliyet gösteren Fütüvvet kurumuna resmî bir statü vererek bu teşkilatın siyasi desteğini kazanmaktı. Bu işi gerçekleştirirken dönemin meşhur sofisi Şehabeddin Sühreverdî'den (ö.1234) geniş çapta faydalanmıştır.

Nasır Lidinillah, fütüvvet kurumuna yeni bir düzen verdikten sonra diğer Müslüman hükümdarlara yolladığı elçiler aracılığıyla onları da teşkilata dâhil ederek kendi otoritesi altında toplamaya başladı. Bu sırada Türkiye Selçuklu Devleti'nin başında bulunan I. İzzeddin Keykâvus'a (1210-1219) Şehabeddin Sühreverdî'nin başkanlığında bir elçilik heyeti göndererek onu Fütüvvet Teşkilatına kattı. Böylece Türkiye Selçuklu Devleti'nin hâkimiyet sahası içindeki Anadolu'da Fütüvvet ilkelerini esas alan Ahilik Teşkilatı'nın temelleri atılmış oldu¹⁵.

III. AHİLİK

Ahilik Teşkilatı'nın kurulduğu tarih hakkında farklı görüşler ileri sürülmektedir. C. Cahen'in, Anadolu Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus'un Halife Nasır Lidinillah tarafından düzenlenmiş biçimiyle Fütüvveti uygulamaya özen gösterdiği ve bunun ilk etkilerinin başkent Konya'da görüldüğü yönünde tespitleri vardır¹⁶. F. Taeschner de Fütüvvetin İzzeddin Keykâvus zamanında Anadolu'ya girmesinin, bu Sultanın isteği ile olduğuna işaret etmektedir¹⁷. Mikâil Bayram, bunlardan farklı olarak Ahiliğin ilk defa 1205'te Kayseri şehrinde Ahi Evran tarafından kurulduğunu, bu zatın daha sonra Anadolu'da Ahilerin hamisi olan I. Alaeddin Keykubad döneminde Konya'ya gelerek Ahileri teşkilatlandırdığını ileri sürmektedir¹⁸. Oysa dönemin kaynaklarında Ahilerin ve Ahi reislerinin 1205'ten önce de Konya'da bulunduğu dair kayıtlar bulunmaktadır. Nitekim Sultan Rükneddin (1196-1203) ile I. Gıyaseddin (1204-1211) arasındaki

¹⁵ Abdürrezzak Tek, "Fütüvvet", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.425-427.

¹⁶ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (terc. Yıldız Moran), İstanbul 1984, s.197.

¹⁷ F. Taeschner, "İslâm Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilâtı)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XV/1-4 (Ekim 1953-Temmuz 1954), s.3-32.

¹⁸ Mikail Bayram, *Ahî Evren ve Ahi Teşkilâtı'nın Kuruluşu*, Konya 1991, s.81-85.

Başkent Konya'da Türkiye Selçukluları Döneminde Esnaf Örgütlenmesi

taht mücadelesinde Konya Ahileri ve Ahi reisleri, Gıyaseddin tarafını tuttular, Rükneddin'e bağlı ordunun Konya şehrine girmesini önlemek için aylarca direndiler¹⁹. Ayrıca, Kayseri'de oturmakta olan İzzeddin Keykâvus'un ölümünden sonra I. Alaeddin Keykubad, tahta oturmak üzere Konya'ya gelirken Obruk Hanı'nda onu karşılayan protokol arasında Ahiler de bulunuyordu²⁰. I. Alaeddin Keykubad'ın tahta çıkması üzerine Halife Nasır Lidinillah tarafından elçi olarak gönderilen Şehabeddin Sühreverdi'yi Aksaray yolu üzerindeki Zincirli Menzili'nde karşılamaya giden Konya'nın ileri gelenleri arasında Ahiler de mevcut idi²¹.

Dönemin kaynaklarının, Konya'da Ahiler ve Ahi başkanlarının 1200'lerin ilk yıllarında varlığından söz ettiğine bakılırsa, M. Bayram'ın iddia ettiğinden farklı olarak Sultan Rükneddin'in saltanatından (1203) önce bunların Konya'da organize oldukları söylenebilir. Nasır Lidinillah, 1182 yılında Fütüvvete girdikten²² hemen sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nde Fütüvvet birliğini kurma yönüne gittiği ve bunun etkilerinin kısa sürede başkent Konya'ya yansıdığı anlaşılmaktadır. Öyle ise Konya'da Fütüvvet örgütlenmesini, Kayseri'den evvel, 1200'lerden önceye götürmek gerekmektedir. Fütüvvetin Konya'da Ahi teşkilatı olarak örgütlenmesinin, XII. yüzyılın sonlarında olduğu söylenebilir. Çünkü Konya'nın ilk Selçuklu Debbâğhanesi'nde Ahi Evran'ın bir debbâğhanesi bulunmaktadır²³. Böyle olunca Ahiliği Konya'da örgütleyen Ahi Evran'ın Konya'ya geliş tarihi şimdiye kadar kabul edildiği gibi 1227'de değil, surların inşa edildiği 1221'den çok önce, muhtemelen en geç XIII. yüzyılın ilk senelerindedir.

Fütüvvet Teşkilatına bağlı olarak kurulan Ahilik, o dönemde Türklere has zevk ve kabiliyete uygun şekilde teşekkül etmiş; kısa sürede debbâğ esnafının örgütü haline gelmiştir. Çalışma şekli itibariyle, Ahi Şecerenameleri ve Ahi Fütüvvetnamelerinde belirlenen iş ve ahlak disiplini ile şeyh, usta, kalfa, çırak hiyerarşisi içinde çalışmayı ibadet hâline getiren fertlerin oluşturduğu bir teşkilat olmuştur. Mensupları birbirlerine Arapça "kardeşim" demek olan

¹⁹ İbn Bîbî, *aynı eser*, s.32-33.

²⁰ İbn Bîbî, *aynı eser*, s.120.

²¹ İbn Bîbî, *aynı eser*, s.230.

²² Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Konya 1981, s.23-24; Bayram, *aynı eser*, s.21-27; Ahmet Yaşar Ocak, "Fütüvvet", *DİA*, XIII, s.261-263.

²³ *KŞS*. no. 20, s.141.

“Ahi” diye hitap etmeleri, ya da kardeşçe muamelede bulunmalarından ötürü bunlara “Ahi” denmiştir. Bunun için örgüte de Ahilik adı verilmiştir.

1) Ahi Evran ve Konya

Asıl adı Şeyh Nasırüddin olan Ahi Evran, Horasan taraflarında yetişmiş bir Türk'tür. Muhtemelen XIII. yüzyıl başlarında Anadolu'ya gelmiş, debbağ esnafını Konya'da Ahilik adı verilen teşkilatın çatısı altında toplamıştır²⁴.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti Konya'ya 1221'den önce yerleştiği tahmin edilen Ahi Evran'ın buraya gelme sebebi, Selçuklu Sultanı ile buna bağlı üst düzey devlet yöneticilerinin desteğini sağlamak olmalıdır. O, Konya'da Ahi Teşkilatını güçlendirme çalışmaları yanında esas mesleği olan debbağlığı da bizzat icra etmiştir. Ahi Evran'ın ikinci sur yapılmadan önce Konya Debbağhanesi olan ve yenisi yapılıncı İç Debbağhane adını alan yerde bir debbağ dükkânı vardı²⁵. Bu dükkân, Ahi Evran, Konya'dan Kırşehir'e göç ettikten sonra 1242'de inşa edilen Sırçalı Medrese'nin vakfı haline getirilmiştir²⁶.

IV. KONYA'DA AHİ ZAVİYELERİ

Türkiye Selçuklu Devleti'nde mutasavvıflar gibi sanat ehlinin bağlı bulunduğu Ahiliğin örgütlenme merkezi de tekke, zaviye ve hânkahlardı. Doğal olarak Ahi Evran, Konyalı Ahileri bir merkezde toplama düşüncesiyle şehrin ilk Ahi zaviyelerini kurmuştur²⁷. Eflâkî'nin anlattıklarına bakılırsa Konya, XIII. yüzyılın ilk yarısında Ahiliğin merkezi durumunda idi. Konya Ahilerinin tekke, zaviye ve hânkahlardaki ilk örgütlenmelerinin, I. Alaeddin Keykubad döneminde, bu Sultanın desteğiyle olduğu bilinmektedir. Ahiler, tekke ve zaviyelerde bir taraftan Fütüvvet kuralları çerçevesinde iktisadi hayatı düzenliyorlar; diğer taraftan tasavvufi düşünce doğrultusunda şeyh-mürit ilişkilerini sürdürüyorlardı.

Konya şehrinde XIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren inşa edilmiş sekiz adet Ahi zaviyesi tespit edilmiş olup bunlar, aşağıda ayrı başlıklar altında alfabetik sıraya göre incelenecektir.

²⁴ Ahî Evran'ın hayatı için bk. İlhan Şahin, “Ahî Evran”, *DİA*, I, İstanbul 1988, s.529-530.

²⁵ KŞS. no.20, s.141.

²⁶ İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1964, s.890-898.

²⁷ Baykara, *aynı eser*, s.98.

1) Ahi Ali Tekkesi

Ahi Ali Tekkesi, Konya surunun Darı/Deri kapısı dışında, günümüzde Ulurmak Hoca Ali Mahallesi olarak bilinen yerdedi. Şu anda burada Ali Hoca Mescidi bulunmaktadır. Konya’da Osmanlı hâkimiyetinden kısa bir süre sonra, Ahi Ahmet ile oğlu Ahi Ali tarafından inşa ettirilmiştir. Araştırmacılar, Ahi Ali Tekkesi’yle Şerefşahoğlu Mes’ud Hânkahı’nı karıştırırlar. Nitekim Konyalı, *Konya Tarihi* adlı eserinde Ali Hoca Mescidi’nin avlu kapısının üstünde bulunan bir kitabeye dayanarak bu mescidin yerinin Şerefşahoğlu Mes’ud Hânkahı’na ait olduğunu, Hoca Ali’nin sonradan buraya vakıflar tahsis ettiğini iddia etmektedir. Oysa aynı tarihlerde “*Hânkah-ı Şeref Mes’ud*” da ayrıca mevcut olup bu tarikat yapısı, II. Bayezid ve Kanuni’nin yaptırdığı vakıf tahrirlerinde “*nefs-i Konya*” yani Konya surunun içinde, şehir merkezinde gösterilmiştir. Ahi Ali Tekkesi’yle ilgili kayıta ise Konya merkezinde bulunduğu işaret eden herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. O hâlde Konya suru dışında Ali Hoca Mescidi’nin bulunduğu yerdeki tekke Şerefşahoğlu Mes’ud Hânkahı’ndan ayrı, Ahi Ali adına kaydedilen bir Ahi yapısıdır.

Ahi Ali Tekkesi’nin XVII. yüzyıldan sonra adı belgelerde geçmemektedir. Bu durum, tekkenin artık 1600’lü yıllarda faal olmadığına işaret etmektedir. Ancak mescit bölümü, mimarisini deşişerek Ali Hoca Camii olarak günümüze kadar gelmiştir²⁸.

2) Ahi Mustafa Hânkahı

Konya şehir merkezinde, Ahi Sıddık oğlu Ahi Mustafa tarafından inşa ettirilmiştir. Karamanoğlu Yahşi Bey’in Konya’yı alıp şehri Karamanoğulları’nın ordusuna karşı koruyan Ahi Mustafa’yı 1314’te katlettiği sırada ayakta olduğuna bakılırsa XIII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği düşünülebilir. Ahi Mustafa’nın cenazesinin Ulu Arif Çelebi (ö. 1320) öncülüğünde Ahi Mustafa Hânkahı’nın kapısına defnedildiğini Ahmed Eflâkî eserinde zikretmektedir. Bu Ahi Tekkesi için Eflâkî’nin Hânkah demesi, büyük bir tasavvuf yapısı olduğunu göstermektedir. Muhtemelen Ahi Mustafa’nın katlinden sonra sahipsiz kaldığı için yıkılmış²⁹; bu yüzden arşiv kayıtlarında adı geçmemiştir.

²⁸ Yusuf Küçükdağ, “Ahi Ali Tekkesi”, *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.43.

²⁹ Yusuf Küçükdağ, “Ahi Mustafa Hânkahı”, *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.157.

3) İbn Kalemşah Dergâhı

Konya’da, İbn Kalemşah olarak da bilinen Kalemşah oğlu Ahi Taceddin tarafından XIII. yüzyıl sonlarında yaptırılmıştır. İbn Battuta, Konya’nın en büyük Ahi Tekkesi olduğunu vurguladığı bu tarikat yapısında 1333’te misafir edilmiştir. Konya Kadısı İbn Kalemşah, aynı zamanda Ahi ileri gelenlerinden olup bu dergâhın postnişinliğini yapıyordu. Mabet bölümü olan Kadı Kalemşah Mahallesi Mescidi, Gazialemşah Mahallesi Mescidi olarak günümüzde de ayaktaadır. Sonradan ihdas edildiği sanılan Kalemşah Medresesi de aynı yapının bir parçası olarak XX. yüzyıl başlarına kadar gelmiştir. Kubbeli İbn Kalemşah Dergâhı medreseyle birlikte Cumhuriyet’in ilk yıllarında yıktırılmıştır³⁰.

4) Lâlâ Hânkahı

Lâlâ Hânkahı, Konya dış kalesinin Ertaş kapısı dâhilinde, günümüzde Beşyol olarak bilinen mevkiin Alaeddin Tepesi yönünde idi. Araştırmacılar, banisi I. Alaeddin Keykubad’ın lâlâsı Abdullah oğlu Ruzbe olduğu için aynı şahsa ait Konya Ahmedek Kalesi içindeki Lâlâ Ruzbe Hânkahı ile karıştırmışlardır. Nitekim belgelerde bu iki yapının vakıfları net olarak ayrı başlıklar altında gösterildiği, buldukları yerler farklı olarak işaret edildiği hâlde İbrahim Hakkı Konyalı, bunları bir tek yapı gibi kitabına almıştır.

Lâlâ Hânkahı bitişiğindeki Medrese-i Lâlâ ile birlikte Abdullah oğlu Ruzbe tarafından XIII. yüzyılın başlarında inşa ettirilmiştir. İçinde muhtemelen mektep ve mescit gibi yapılar da bulunduğu buraya Lâlâ Buk’ası da denmiştir. Lâlâ Hânkahı, daha XIII. yüzyılda; Mevlâna hayatta iken Ahilerden alındı. Aslen bir Ahi ailenin çocuğu olup Mevleviliğiyle de meşhur Hüsameddin Çelebi’ye (ö.1284) verildi. Bu yapı, Konya 1467’de Osmanlı sınırları içine alındığı sırada da Mevlevilere ait bir tekke idi. Ancak kullanılmayacak kadar haraptı. Bunun için vakıfları 7 Recep 926/23 Haziran 1520’de Mevlâna Türbesi’ne ilhak olundu. Bundan sonra Lâlâ Ruzbe Hânkahı’nın vakıfları şahıslarca zapt edildi.

Lâlâ Hânkahı’nın vakıf gelirleri hânkaha gelip geçenlere hizmet verilmesi için harcanılması gerekirken vâkıfın şartlarına aykırı olarak vakıfla ilgisi olmayanların eline geçti. Bunu önlemek için Karaman Beylerbeyisi Hüsrev Paşa ile Konya kadısı, vakfın

³⁰ Yusuf Küçükdağ, “İbn Kalemşah Dergâhı”, *Ahilik Ansiklopedisi*, II, Ankara 2016, s.19.

Başkent Konya'da Türkiye Selçukluları Döneminde Esnaf Örgütlenmesi

gelirlerinin Konya'daki Sahib Ata Hânkahı'na bağlanmasını merkezden bir arzuhalle istemişler, bunun üzerine hükmi hümayunla Lâlâ Ruzbe Hânkahı'nın vakıfları Sahib Ata Hânkahı vakıflarına ilhak edilmiştir. Daha sonraki Osmanlı vakıf kayıtlarında adının geçmediğine bakılırsa XVI. yüzyılın ikinci yarısında işlevi tamamen sona ermiş olmalıdır.

Türkiye Selçukluları döneminde Ahilere ait iken Mevlevilere verilen Lâlâ Ruzbe'ye ait hânkahın Ahmedek'teki tasavvuf yapısı olduğu görüşü öne sürülebilir. Ancak Lâlâ Ruzbe Hânkahı üzerine aşağıda değinileceği üzere XIII. yüzyıl başlarında Ahmedek inşa edilmiştir. Bu durumda aynı hayır sahibine ait ikinci hânkah, yani Ertaş kapısı dâhilindeki Lâlâ Hânkahı Mevlevilere tahsis edilmiştir³¹.

5) Lâlâ Ruzbe Hânkahı

Lâlâ Ruzbe Hânkahı, Konya dış surunun Zindan Kale olarak bilinen mevkiinde, Ahmedek denilen garnizon yapısının bulunduğu yerdedir. XIII. yüzyılın başlarında inşa edildiği tahmin edilen bir Ahi Zaviyesi'dir. Banisi, I. Alaeddin Keykubad'ın lâlâsı Abdullah oğlu Ruzbe'dir. Yukarıda da değinildiği üzere bu zatın Konya'da iki hânkahı ile bir medresesi ve bir hanının mevcut olduğu belgelerde zikredilmektedir. Hânkahlardan birisi Konya'nın Ahmedeği'nde, diğeri ise medreseyle birlikte Lâlâ Hânkahı olarak Konya kalesinin Ertaş kapısının iç tarafında gösterilmektedir. Bu iki hânkahın vakıfları da ayrıdır. Lâlâ Ruzbe Hânkahı belgelerde Konya Ahmedeği'nin içinde gösterilmektedir. Ahmedek, müstakil olarak bir askerî yapıdır. İçinde farklı binaların bulunması mümkün değildir. Öyle ise hânkahın bunun bünyesinde yer aldığı düşünülemez. Muhtemelen Ahmedek daha önce mevcut olan hânkahın üzerine bina edilmiştir. Nitekim Kanuni dönemine ait bir vakıf kaydında bu konuya açıklık getirilmiştir. Buna göre; "*Hânkah kadîmden berü Ahmedek içinde kalup âyende ve revende munkatı' olmuştur.*" Yani daha önce burada bulunan hânkah, üzerine Ahmedek yapıldığı için işlevini kaybetmiş; gelip gideni kesilmiştir. Şu hâlde Lâlâ Ruzbe Hânkahı, Ahmedek yapılmadan önce burada bulunuyordu. Günümüzde yeri Mareşal Ortaokulu'nun hemen arka tarafında Konya Büyükşehir Belediyesi Katlı Otoparkı'nın bulunduğu yer olmaktadır.

³¹ Yusuf Küçükdağ, "Lâlâ Hânkahı", *Ahilik Ansiklopedisi*, II, Ankara 2016, s.96.

6) Ziya Hânkahı

Ziya Hânkahı, Konya'da İç Karaaslan Mahallesi'nde, Kara Arslan Mescidi'nin bitişiğinde idi. XIII. yüzyılın ilk yarısında, Selçuklu veziri Ziyaeddin Kara Aslan tarafından yaptırılmıştır. Türkiye Selçukluları döneminde Konya'nın önemli tarikat yapılarından biri idi. Önceleri Ahi Zaviyesi iken, daha sonra Mevlâna'nın talebi üzerine aslen Ahi bir aileden gelen aynı zamanda Mevleviliğe intisap eden Çelebi Hüsameddin buraya şeyh olmuş, böylece Mevlevi Tekkesi hâline getirilmiştir. Osmanlı döneminde zaviye olarak işlevini sürdürdüğüne dair şimdilik bir kayda rastlanmamıştır. Bu durum, Hânkah-ı Ziya'nın Türkiye Selçuklularından sonra yıkıldığını göstermektedir³².

V. AHİ TÜRBELERİ

Türkiye Selçukluları döneminde Ahi diyarı olan Konya'da yukarıda zikredilen tekke, zaviye ve hânkahlar dışında Ahi ileri gelenlerine ait olduğu tahmin edilen Ahi türbeleri de mevcut idi. Bunlar, kısaca aşağıda verilecektir:

1) Ahi Evran Türbesi

Konya'da Ahi Evran Zaviyesi'nin³³ içinde idi. Aslında Ahi Evran Türbesi'nin Kırşehir'deki Ahi Evran Zaviyesi bitişiğinde olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte Konya Ahi Evran Zaviyesi bünyesinde bir odada bulunan ve şu anda mevcut olmayan kabir de halk arasında Ahi Evran Türbesi olarak anılırdı. Ancak bu türbenin Ahi Evran'a ait olduğuna dair herhangi bir kitabe veya vakıf kaydı şimdilik tespit edilememiştir. Mehmet Ali Apalı'nın³⁴ annesi, Debbaghane Tekkesi içinde medfun zatın Ahi Evran'ın oğlu olduğunu, kabrinin Cumhuriyet döneminde başka bir yere nakledildiğini A. Sefa Odabaşı³⁵ ve Hasan Özönder'e³⁶ anlatmıştır. Bu durumda Konya'daki Ahi Evran Türbesi'nde yatan zat Ahi Evran'ın ailesinden birine aittir. Selçuklu türbelerinden olduğu tahmin edilebilir. Ahi Evran Zaviyesi,

³² Yusuf Küçükdağ, "Ziya Hânkahı", *Ahilik Ansiklopedisi*, II, Ankara 2016, s.390.

³³ Yusuf Küçükdağ, "Konya'da Ahî Evran Zâviyesi ve 1097 H/1687 M Tarihli Vakfiyesi", *Yeni İpek Yolu, Konya Ticaret Odası Dergisi, Konya II*, Özel Sayı (Aralık 1999), s.65-79.

³⁴ Mehmet Ali Apalı (1900-1987), Konya Tarihi araştırmacısıdır.

³⁵ A. Sefa Odabaşı(1929-2004), Konya Tarihi ve kültürü araştırmacısıdır.

³⁶ Hasan Özönder (1943-...) akademisyen ve Konya Tarih kültür ve sanatı hususunda uzmandır.

Başkent Konya'da Türkiye Selçukluları Döneminde Esnaf Örgütlenmesi

bu Selçuklu türbesinin bitişiğine inşa edilmiş olabilir. Zaviyeyle birlikte 1926'dan sonra ortadan kaldırılmıştır.

2) Ahi Veliyüddin Türbesi

Ahi Veliyüddin Türbesi, Konya surlarının dışında, bağlık ve bahçelik bir yerde idi. Ahi Veliyüddin'in kimliğine dair şimdilik herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Muhtemelen bir Ahi Baba'ya ait olan türbenin XVI. yüzyıldan sonraki durumu bilinmemektedir.

Ahi Veliyüddin Türbesi'nin vakıflarına dair ilk kayıtlara Fatih tarafından 881/1476 tarihinde yaptırılan vakıf tahririnde rastlanılmaktadır. II. Bayezid'in 888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri ile Kanuni'nin 937/1530 ve 1535 tarihli muhasebe defterlerinde aynı bilgiler tekrar edilmektedir. Bunlara göre; Konya'da Şahne Değirmeni'nin dörtte biri, Karaman'da dükkânlar, Ahi Veliyüddin Türbesi yakınında iki kıta bahçe, Konya Kalesi'nin Lârende kapısında iki dükkân, Altunapa'da bir kıta bağ, Hasılık'ta yerler, Deve Hacı'daki zeminlerin üçte biri, Meram Dere'de Şahne bostanı Ahi Veliyüddin Türbesi'nin vakfı idi. Türbede bir cüzhan görev yapıyordu³⁷.

VI. KONYA'DA AHI İŞ YERLERİ

Türkiye Selçukluları, Konya'yı başkent yaptıktan sonra Türk-İslam geleneklerine uygun bir şekilde İç Kale'nin dışında, süratle çarşı-pazar yerleriyle değişik esnaf gruplarına ait dükkânlar inşa ettirmişler³⁸, böylece şehri bir Türk diyarı hâline getirmişlerdir. Bundan başka Ahiler, birinci derecede kendilerini ilgilendiren iş yerleri de yaptırmışlardır. Aşağıda Ahilere ait değişik zamanlarda inşa edilmiş yapılar üzerinde durulacaktır.

1) Konya Debbağhaneleri

Konya, Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti iken debbağlık başta olmak üzere ülkedeki sanayi ve ticaretin merkezi konumunda idi³⁹. Orta Çağ'da bir şehirde dericiliğin gelişmiş olması, orada büyük bir debbağhanenin varlığına ve debbağların organize olduklarına işaret eder. Gerçekten de XIII. yüzyıl başlarında Konya'da derici

³⁷ Yusuf Küçükdağ, "Ahi Veliyüddin Türbesi", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.203.

³⁸ Tuncer Baykara, "Konya", *DİA*, XXVI, Ankara 2002, s.183-184.

³⁹ Baykara, *aynı eser*, s.38-53.

esnafının atölyelerinin yer aldığı debbağhane adı verilen iki ayrı yer bulunuyordu⁴⁰. Buralardaki iş yerlerinde deri imalatı yapıyordu.

Türkler Konya'yı fethettiklerinde (1073?) bu kentte Bizans'tan kalma bir debbağhanenin olduğu düşünülebilir. Muhtemelen burası, XI. yüzyılın sonlarında debbağlık mesleğini icra eden çok az sayıda esnaf için ayrılmış küçük bir mekân idi. Bizans'tan kalan ve Türkiye Selçuklularının ilk dönemlerinde kullanılan bu debbağhanenin yeri bilinmemektedir. Muhtemelen Meram suyunun kolaylıkla ulaştığı Ali Gâv Zaviyesi'nin hemen kuzeyinde, şimdiki Kız Lisesi'yle Numune Hastanesi arasındaydı.

a) İç Debbağhane

Türkler kısa sürede Konya'yı büyük bir kent hâline getirmek için İç Kale'nin dışındaki çarşı-pazarla birlikte Bizans dönemi debbağhanesinden ayrı olarak muhtemelen XII. yüzyılda yeni bir debbağhane inşa ettiler. Bu, Altunapa Vakfiyesi'ne göre Alaeddin Tepesi'ni çevreleyen surun kuzeydoğusunda, şimdiki Selçuk Üniversitesi Rektörlük binası ile Merkez İmam Hatip Lisesi arasındaki sahada idi. 1221 yılında ikinci sur inşa edildikten sonra zikredilen debbağhane yeni yapılan surun içinde, iskân sahasında kalmış; surun dışına bir debbağhanenin daha yapılmasına ihtiyaç hissedilmiştir. Ahi Evran'ın da debbağ dükkânının bulunduğu sur içinde kalan bu eski debbağhane, belgelerde "*İç Debağhâne*" olarak gösterilmiştir⁴¹; böylece "*Taşra Debağhâne*"⁴² adı verilen yenisinden farklı bir debbağhanenin daha mevcudiyetine işaret edilmiştir. Zikredilen debbağhane XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde ayakta idi.

b) Taşra Debbağhane

Konya'da yukarıda bahsedilen İç Debbağhaneden ayrı belgelerde bir de Taşra Debbağhanenin adı geçmektedir. İkinci surun çevrelediği alanda ikamet alanlarının bulunması, çevreyi kirleten debbağların işini zorlaştırmış; bu nedenle derici esnafından İç Debbağhanede bulunanlar, 1221'den sonra kurulduğu bilinen, belgelerde adı Konya Debbağhanesi olarak da geçen Taşra Debbağhaneye taşınmış olmalıdırlar.

⁴⁰ Geniş bilgi için bk. Yusuf Küçükdağ, "Osmanlı Döneminde Konya'da Ahilik ve Ahiler", *Konya Şehri'nin Fizikî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı, Makaleler*, I, Konya 2004, s.78-79.

⁴¹ KŞS. no.20, s.141.

⁴² KŞS. no.50, s.149.

Başkent Konya'da Türkiye Selçukluları Döneminde Esnaf Örgütlenmesi

Konya'da Mevlâna Müzesi'nin kuzeydoğu yönündeki Bâb-1 Aksaray Mahallesi ile günümüzde Açık Cezaevi olarak kullanılan yer arasında, İstanbul Caddesi'nin doğusunda, geniş bir alana yayılan Selçuklu döneminde inşa edilen Taşra Debbağhane, Osmanlılar tarafından şehir ele geçirdikten (1467) sonra da aynı maksatla kullanılmaya devam edilmiş⁴³; bu şekliyle XX. yüzyılın başlarına kadar ayakta kalmıştır. Kuzgunkavak Mahallesi adı verilen bu mevkide 1920'li yıllardan sonra kurulmaya başlanan evlerin temelleri kazılırken çok sayıda debağhanenin kalıntısına rastlanmıştır⁴⁴. İsmet Paşa İlkokulu'nun çevresinde çok az sayıda da olsa derici esnafının 1970'li yıllarda bile iş yerleri mevcut idi.

2) Ahi Evran Dükkânı

Ahi Evran, XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Konya'da Ahilik adı verilen teşkilatı kurup geliştirme çalışması sırasında Konya Debbağhanesi'nde bir de debbağ dükkânı açarak esas mesleği olan debbağlığı burada icra etmiştir. Bu dükkânlar, XVII. yüzyılın sonlarında bile ayakta olup belgelerde adı "*Ahî Evrân Dükkânı*" şeklinde geçmektedir⁴⁵.

On iki kireçlik, bir kuyu ve tavladan meydana gelen Ahi Evran Dükkânı, Konya'da ikinci sur 1221'de yapılmadan önce debbağhane olan, ikinci surun dışına yeni debbağhane inşa edildikten sonra İç Debbağhane adını alan yerde bulunuyordu. Bu dükkân, Ahi Evran Konya'dan Kırşehir'e göçtükten sonra, 1242'de yaptırılan Sırçalı Medrese'ye vakfedilmiştir. Günümüzde mevcut değildir⁴⁶.

3) Ahi İlyas Değirmeni

Ahi İlyas Değirmeni, Konya'da Vadi-yi Meram'da yani şimdiki adıyla Meram-Dere'de idi. Ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. Adından Ahi İlyas adlı biri tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. XIII. yüzyıl sonlarında bu değirmen Ahilere ait idi. Aslında Meram ile Dere köyü arasındaki arazi Ahilerindi. Mevlevilerin, XIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Ahilerin aleyhine olmak üzere Konya ve çevresinde

⁴³ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara 1995, s.37; Küçükdağ, "Lâle Devri'nde Konya", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1989, s.28.

⁴⁴ Bk. Abdülkadir Erdoğan, "Konya'da Eski Tekyeler", *Konya Mecmuası*, S.13 (1937), s.819.

⁴⁵ *KŞS*, no.20, s.141.

⁴⁶ Yusuf Küçükdağ, "Ahi Evran Dükkânı", *Ahilik Ansiklopedisi*, Ankara 2016, s.96.

hâkimiyet sahaları genişleyince Meram ile Dere köy arasındaki Ahilerin arazileri Mevlevilerin eline geçti. Bu sırada Ahi İlyas Değirmeni de Mevlâna'nın soyundan olanlar tarafından zapt edildi. Daha sonra iki taşlı Ahi İlyas Değirmeni'nin bir kısmını Mevlâna Dergâhı postnişini Cemaleddin Çelebioğlu Âbid Çelebi (ö. 1496), 895/1490 tarihli vakfiyesiyle, bir kısmını ise Cemaleddin Çelebi'nin (ö.1509) torunu Veled Bey 906/1501 tarihli vakfiyesiyle Mevlâna Dergâhı'na vakfetmiştir. Bunun için 937/1530 tarihli *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri*'nde Mevlâna Dergâhı vakıfları arasında gösterilmiştir. Ancak daha sonraki vakıf kayıtlarında ismine rastlanmamıştır⁴⁷. Adı değiştirildiği için farklı isimle belgelerde yer almış olabilir.

4) Ahi Murad Hamamı

Ahi Murad Hamamı, Turgutoğlu Ahi Murad tarafından inşa ettirilmiştir. Konya'da Eski Pazar Mahallesi'nde bulunuyordu. Bunun için Eski Pazar Hamamı olarak da belgelerde geçmektedir. Turgutoğlu Pir Hüseyin Bey Türbesi'ne 831/1428'de vakfedildiğine bakılırsa, XV. yüzyıl başlarında yaptırılmıştır. Hamam, Sahib Ata Fahreddin Ali'nin (ö. 1288) Darüssüleha adı verilen tarikat yapısına vakfettiği arazi üzerinde bina edilmiştir. Bunun için Pir Hüseyin vakfı her sene icarını Darüssüleha'ya ödüyordu.

Kadın ve erkekler bölümlerinden meydana gelen Ahi Murad Hamamı, subasman seviyesine kadar taş, üst tarafı kerpiç idi. Üzeri ağaç ve kamışla örtülü toprak damdı. Bunun için çok sık tamir ettirilmiş, buna rağmen bulunduğu yeri devamlı su bastığı için muhtemelen XVIII. yüzyılda yıkılarak ortadan kalkmıştır⁴⁸.

VII. AHİLERİN TARİKATLARA ÜRETİCİ OLMAYI ÖĞRETMESİ

İslam ülkelerinde Hz. Peygamber'den sonra kurulan ve kuralları konan tarikatların çoğu, dünyadan çok ahiret nimetlerinden istifade etmeyi esas olarak kabul etmiştir. Yukarıda değinildiği üzere 1205'ten önce kurulan ve Fütüvvet ilkelerini temel alan Ahilik ise, maneviyata önem verdiği gibi dünyadan belli ölçüler dahilinde yararlanmanın gereğini de savunmuş ve bu doğrultuda yapılanmaya gitmiştir.

⁴⁷ Yusuf Küçükdağ, "Ahi İlyas Değirmeni", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.127.

⁴⁸ Yusuf Küçükdağ, "Ahi Murad Hamamı", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.152.

Başkent Konya'da Türkiye Selçukluları Döneminde Esnaf Örgütlenmesi

Fütüvveti savunanlar, başlangıçta bazı tarikatların tepkisi ile karşılaşmışlar, ancak Abbasi Devleti'nin desteği ile İslam âlemine yayılma imkânı bulmuşlardır. Anadolu'da ise Ahilik adı altında, Selçuklu sultanlarının zorlamasıyla büyük şehirlerin hemen tamamında kısa sürede örgütlenmiştir. Ahilerin temel kuralları durumundaki bir mesleğe sahip olma ve çalışma ilkeleri, etkisini toplum üzerinde çok geçmeden göstermiş; böylece Müslüman Türkler, Türkiye Selçuklularında değişik meslek dallarında etkin hâle gelmişlerdir.

Kısa süre içinde doğru yolda olduğu anlaşılınca Ahilik, Anadolu'da yayılan İslami tarikatlar üzerinde etkili olmuş; Fütüvvet dışındaki tarikatlara müntesip dervişler de zamanla değişik iş kollarında bilgi ve beceri sahibi olmaya başlamışlardır. Bu konuda Ahilerin Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında birinci derecede rol oynamalarının tesir ettiği söylenebilir. Aşağıda görüleceği üzere Osmanlı Beyliği'nin daha ilk kuruluş yıllarında Konya'dan giden ve Ahi oldukları bilinen Edebalı ve çevresinin gayretleri sonucu sınır bölgesinde Ahilik kuralları doğrultusunda yapılanmaya gidildiği görülmektedir. Daha sonra bu devletin hizmetine dervişleri ile birlikte giren mutasavvıfların, Ahilik prensipleri çerçevesinde yeni fethedilen toprakları imar ettikleri bilinmektedir. Ö. Lütfi Barkan'ın "*Kolonizatör Türk Dervişleri*" dediği değişik tasavvufi anlayışlara sahip gruplar, "*elinin emeği ve alınının teri ile dağ başlarında yer açıp yerleşen, bağ ve bahçe yetiştiren dervişler*"dir⁴⁹. Bu durum, diğer tasavvuf kollarının da artık başkalarının yardımlarına ihtiyaç hissetmeden hayatlarını idame etmeye ve ürettiklerini başkalarıyla paylaşmaya başladıklarını göstermektedir.

SONUÇ

Türkiye Selçukluları Konya'yı başkent yaptıktan sonra burada devleti, eski Türk-İslam gelenekleri doğrultusunda yapılandırma yönüne gittiler. Bu çerçevede esnaf teşkilatını da örgütlediler. Başkent olmasından dolayı önce Konya'nın temel ihtiyaçlarını İğdişlik Teşkilatı karşıladı. XII. yüzyılın son çeyreğinde Fütüvvet bunun yerini aldı. Arkasından Fütüvvet ilkeleri doğrultusunda Ahilik

⁴⁹ Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler", *VD*, S.2 (1942), s.284-285. Ahiler'le ilgili olarak ayrıca bk. M.Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, İstanbul 1981, s.144-172.

Yusuf Küçükdağ

kuruldu. Bu teşkilat, Osmanlı Devleti'nde XV. yüzyıl ortalarına kadar esnaf üzerinde etkili oldu.

Ahilerin XIII. yüzyılın sonlarında Anadolu'da ilk örgütlendikleri yer, Selçuklu başkenti Konya'dır. Ahiliğin bir esnaf teşkilatı olarak düzenlenmesi, Ahi Evran'ın 1221'den önce Konya'ya gelmesiyle yani XIII. yüzyılın ilk yıllarındadır.

Ahilerin tarikatlar gibi zaviyelere sahip olma düşüncesi de Ahi Evran'la birlikte gündeme gelmiştir. Konya'nın Ahi işyeri olan debbağhanesi önce Konya İç Kalesi adı verilen eski surun kuzeydoğusunda idi. İkinci surun 1221'de inşasından sonra debbağhane, yine şehrin kuzeydoğusunda, ancak yeni yapılan ikinci surun dışına taşınmıştır. Osmanlı döneminde kullanılan bu debbağhane, XIX. yüzyılın başlarında bile ayakta idi.

Konya'da Ahilerin kendilerine ait zaviyelerde faaliyetlerini yürütmek maksadıyla vakıflar, bilindiği kadarıyla Osmanlı döneminde kurulmuştur. Bununla birlikte Selçuklu dönemi Ahi zaviyeleri, onların etkin oldukları yerlerdi. Üreten insanlar olarak Ahiler, vakıflardan yararlanma yönüne kendileri gitmemişler; vakıf gelirleriyle zaviyelerde fakirlere yemek yedirmişler; ihtiyacı olanlara borç para vermişlerdir.

Osmanlı Devleti'nde Fatih'ten sonra ortaya çıkan merkezîyetçi tutum sonucu Ahilik geleneğinden uzaklaşmış; Ahilik XVII. yüzyıldan sonra esnaf üzerindeki eski gücünü kaybetmiştir. Bununla birlikte debbağları temsil eden bir teşkilat, XIX. yüzyıla kadar varlığını muhafaza etmiştir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

KŞS. no. 20; 50.

Diğer Kaynaklar

Barkan, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri va Zâviyeler", *VD*, S.2 (1942), s.279-386.

Baykara, Tuncer, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara 1985.

Başkent Konya'da Türkiye Selçukluları Döneminde Esnaf Örgütlenmesi

_____, "Konya", *DİA*, XXVI, Ankara 2002, s.183-184.

Bayram, Mikail, *Ahî Evren ve Ahi Teşkilâtı'nın Kuruluşu*, Konya 1991.

Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (terc. Yıldız Moran), İstanbul 1984.

_____, *İslâmiyet*, (terc. Esat Mermi Erendor), Ankara 1990.

Çağatay, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, (2. baskı), Konya 1981.

Erdoğan, Abdülkadir, "Konya'da Eski Tekyeler", *Konya Mecmuası*, S.13 (1937), s.819.

Ergenç, Özer, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara 1995.

es-Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, (terc. Süleyman Ateş), Ankara 1977.

İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, (yay. Adnan Erzi), Ankara 1956.

Komisyon, *Derleme Sözlüğü*, VII, Ankara 1974.

Konyalı, İbrahim Hakki, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1964.

Köprülü, M. Fuad, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, İstanbul 1981.

Kurtuluş, Rıza, "İğdiş", *Ahilik Ansiklopedisi*, II, Ankara 2016, s.24-25.

Küçükdağ, Yusuf, *"Lâle Devri'nde Konya"*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1989.

_____, "Konya'da Ahî Evran Zâviyesi ve 1097 H/1687 M Tarihli Vakfıyesi", *Yeni İpek Yolu, Konya Ticaret Odası Dergisi, Konya II*, Özel Sayı (Aralık 1999), s.65-79.

_____, "Emir-i İğdişan", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.388.

_____, "Emir-i İğdişan Türbesi", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.388.

_____, "Ahi Ali Tekkesi", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.43.

_____, "Ahi Evran Zaviyesi", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.108-109.

_____, "Ahi Mustafa Hânkahı", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.157.

_____, "İbn Kalemşah Dergâhı", *Ahilik Ansiklopedisi*, II, Ankara 2016, s.19.

_____, "Lâlâ Hânkahı", *Ahilik Ansiklopedisi*, II, Ankara 2016, s.96.

_____, "Ziya Hânkahı", *Ahilik Ansiklopedisi*, II, Ankara 2016, s.390.

_____, "Ahi Evran Dükkânı", *Ahilik Ansiklopedisi*, Ankara 2016, s.96.

_____, "Ahi İlyas Değirmeni", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.127.

_____, "Ahi Murad Hamamı", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.152.

Yusuf Küçükdağ

- _____, “Ahi Velîyüddin Türbesi”, *Ahîlik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.203.
- Mevlânâ Celâleddin, *Mecâlis-i Sab'a (Yedi Meclis)*, (terc. Abdûlbâki Gölpinarlı), Konya 1965.
- Ocak, Ahmet Yaşar, “Fütüvvet”, *DİA*, XIII, s.261-263.
- Oruç Beğ, *Tarih*, (haz. N. Öztürk), İstanbul 2008.
- Redhouse, *Turkish-English Dictionary*, İstanbul 1998.
- Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, (terc. Abdûlbâki Gölpinarlı), Ankara 1976.
- Şahin, İlhan, “Ahî Evran”, *DİA*, I, İstanbul 1988, s.529-530.
- Taeschner, F., “İslâm Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilâtı)”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XV/1-4 (Ekim 1953-Temmuz 1954), s.3-32.
- Tek, Abdürrezzak, “Fütüvvet”, *Ahîlik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.425-427.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1998.